

Forfatter: Heiberg, Johanne Luise

Titel: 4. Del : 1856-82

Citation: Heiberg, Johanne Luise: "4. Del : 1856-82", i Heiberg, Johanne Luise: *4. Del : 1856-82*, udg. af AAGE FRIIS ; ELISABETH HUDE ; ROBERT NEIENDAM ; JUST RAHBEK , 1944, s. 78. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-heibfr07val-shoot-idm139968711082976.pdf> (tilgået 29. juli 2024)

Anvendt udgave: 4. Del : 1856-82

Ophavsret: Udgiver har den fulde ophavsret.

Dog kan værket gengives i det omfang som det følger af ophavsretsretlige undtagelser om citat, kopiering til privat brug mv. Desuden kan der ske kopiering til undervisningsbrug mv. i det omfang som det følger af aftaler indgået med Copydan og tilsvarende institutioner.

Nogle af værkerne i Arkiv for Dansk Litteratur er dog helt fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit.

Du kan finde hvilke værker fra Arkiv for Dansk Litteratur som er frie i [denne liste](#). Har du spørgsmål til benyttelsen af et værk, kan du kontakte udgiver: [Det Danske Sprog- og Litteraturselskab](#)

V. N. MARSTRAND.

Alt i flere Aar havde Professor Marstrand ytret det Ønske at male mit Portrait i Legemsstørrelse, men min Tid havde været saa stærkt optaget af Theatertjenesten, at der hidtil Intet var blevet af dette Foretagende. Nu, da jeg sad stille i mit Hjem og havde Tiden til min Raadighed, indfandt han sig paany med Ønsket herom. "De veed," sagde han, "hvor ofte jeg i de sidste Aar har været beskjæftiget i Tankerne med denne Opgave, men" - vedblev han, idet han saae paa mig med sine dybe, kloge Øjne - "jeg har paa een Gang ønsket og frygtet for dette Arbeide, thi jeg tilstaar, at det vilde saare og bedrøve mig dybt, om denne Opgave mislykkedes for 79 mig." - Dagen blev nu bestemt, naar der skulde begyndes paa dette mit Portrait.

Man tiltror saa let de store Genier Hovmodets Spedalskhed, fordi de undertiden blive utaalmodige over dumme og pjattede Bemærkninger af Folk, der bilde sig ind at være velstuderede Dommere. Men dybt i en ægte Kunstnersjæl kæmpes Ydmyghedens haarde Kamp for at naa det Ideal, han i lidenskabelig Attraa forgjæves griber efter. De lykkelige Halvtalenter, Dilettanterne, kjendes tydeligt paa Selvforguderiet og Sikkerheden, idet de have en uopsidelig Tiltro til sig selv.

Under Arbeidet paa mit Billede var Marstrand alvorlig og betagen, og det mere og mere, alt som det skred frem. Jeg hører endnu de dybe, ufrivillige Suk, der undslap ham, medens han malede. Da jeg en Dag sagde til ham: "Det maa dog være herligt at kunne male!" svarede han med et dybt Suk: "Ja, det har De Ret i, ifald man blot kunde male!" En af de sidste Gange jeg stod for ham, sagde han, medens Sveddraaberne perlede paa hans Pande: "Det er til at fortvivle over! Der er noget markeret i Deres Physiognomi, som jeg ikke tør opgive, thi dette giver det sit Præg. Udtrykker jeg nu dette paa Lærredet, saa falder Blødheden i Liniamenterne, der ligeledes findes, bort. Opgaven er at forene begge, og det er dette, der ikke vil lykkes for mig." Denne Klage udtalte han med et saadant Vemod, en saadan Bedrøvelse, at jeg følte den største Medlidenhed med ham og opmuntrede ham, saa godt jeg kunde. Ak ja, hvem har givet sig af med en Kunst og ikke følt denne Kunstnersmerte i Sjælen! Denne Klage af Marstrand var mig ikke ny, thi saa ofte jeg havde siddet for nogen Kunstner for at portraiteres, havde den samme Klage lydt over mit Ansigts Bevægelighed og Foranderlighed, hvor snart eet Udtryk, snart et andet var fremtrædende. Marstrands Hustru sagde hemmeligt til mig, en af de sidste Gange jeg stod for ham: "Herre Gud, kan De ikke faa Marstrand til at holde op nu og anse Billedet for færdigt! han bliver virkelig syg, ifald dette længere skal fortsættes." - Heiberg kom en Dag for at betragte Billedet, og det gjorde ikke Marstrands Humeur bedre, da han godt mærkede paa ham, at det ikke tilfredsstillede ham.

Billedet blev endelig færdigt kort efter Nytaar 1859, og nogle Dage efter kom Marstrand til mig og meddelte mig, at hans Billede, til Trods for den almindelige ugunstige Dom, det havde været underkastet, havde vundet en anonym Beundrer, som vilde kjøbe det af ham for at overgive mig det som en Gave. Han var meget glad og oprømt herover og spurgte mig, hvilken Dag han maatte sende mig det. Jeg svarede ham noget forlegen: "Ak, kjære Marstrand, misforstaa ikke, hvad jeg nu vil sige. De veed, hvor kjært dette Billede er mig, især fordi det minder mig om de mange uforglemmelige Timer, vi under dets Udarbeidelse have tilbragt sammen. Men det har altid 80 været mig imod at se i et Hjem, i en Dagligstue, saadanne Portraiter i Legemsstørrelse af Beboerne selv. Det vilde forekomme mig ligefrem uhyggeligt hver Dag at skulle se mig selv saaledes staaende i en bestemt Stilling, stirrende ned paa mig. Naar jeg i andre Kunstners Hjem har set Væg for Væg prydet med deres eget Billede, snart som dem selv privat, snart i een, snart i en anden Rolle, da har det altid gyst i mig, og jeg har da tænkt: Hvor kunne de dog dagligt holde dette paatrængende Syn ud? - De maa derfor takke den anonyme Giver og sige, at jeg umuligt kan huse samme Dame." - Vi talte da frem og tilbage om, hvad vi da skulde foretage os med hende, og Marstrand mente da, at man jo kunde tilbyde det kongelige Billedgalleri paa Christiansborg Slot at huse hende indtil videre. Dette gav jeg mit Minde til, og Billedet kom da paa Christiansborg, hvor det endnu hænger. Følgende Brev fra Marstrand om Billedets nye Bolig følger hermed:

d. 11te Febr. 1859.

Høistærede Frue

Den Mand, som saa heldigt for mig, benytter mit ringe Arbeide til at bringe Dem sin Hyldest, sender mig atter til Dem med sin Tak for Deres Indvilligelse i, at han maa lade Portraitet ophænge i det kongelige Billedgalleri. Hertil har Galleri-Inspectionen erklæret sig villig, ligesom den tillige vil sørge for at her den større Betydning, Personlighedens, skeer sin Fyldest.

Idet jeg saaledes haaber at vort fælleds Ønske om Billedets Bestemmelse paa denne hæderlige Maade er opfyldt, maa jeg endnu tillige takke Dem for den Lejlighed, De har givet mig til efter ringe Evne ogsaa at lægge min Hyldest for Dem for Dagen.

Deres allerærbødigst hengivne

V. N. Marstrand .

Kort efter kom Billedet op paa den sædvanlige Foraarsudstilling paa Charlottenborg. Her løftedes et formeligt Ramaskrig imod det af det besøgende Publikum. Man fandt det hæsligt, altfor alvorligt, altfor grædende i Udtrykket, ja man var ikke langt fra at finde det comisk, - og dagligt maatte jeg tage det i Forsvar mod Angribere. Hvorfor man egentlig fandt det comisk, var let at forklare. Der herskede i disse Aar i Damernes Toilette endnu den afskyelige Mode: Krinolinen, der traadte stærkt frem i ethvert Dameportrait. Mængden er altid Slave af den øieblikkelige Mode i Klædedragten; man var vant til at se enhver elegant Dame med 8 Alens Omfang. - Marstrand og jeg vare strax blevne enige om, at denne vansirende Mode skulde stryges paa dette Billede, saa meget mere, som jeg aldrig havde bøiet mig for samme. Da nu det store Publikum stod lige overfor dette Billede, hvor kun et Shawl sluttede tæt om den slanke Figur, saae man formeligt et Skræmmebillede heri. "Uf, hvor rædsomt!" var det almindelige Udraab af den Gruppe, der havde samlet sig om det paa Charlottenborg. Tøndebaandsskjørtet under Kjolen manglede, og man fandt det horribelt. At dette især var Grunden til Misfornøielsen, sagde man ikke sig selv, men saaledes forholdt det sig dog. Disse Domme, denne Misfornøielse kunde ikke blive skjult for Kunstneren. Han klagede høit for mig herover og sagde: "- og saa er man vred over, at De ser alvorlig ud! For det Første har jeg set Dem med dette Udtryk, og dernæst har jeg ønsket, at dette Billede skulde have, om jeg saa tør sige, en historisk Betydning, der skulde minde om dette Tidspunkt af Deres Liv, hvor en skammelig Uret har tvunget Dem til at forlade Deres offentlige Virksomhed." - Marstrand tog sig desværre denne offentlige Dom om Billedet meget nær.

Det er en overordentlig vanskelig og utaknemmelig Opgave for en Maler eller Billedhugger at skulle gjengive en scenisk Kunstners Billede. Enhver Tilskuers har sit eget Billede af en saadan, snart i een Rolle, snart i en anden, som især har grebet ham, og dette individuelle Billede vil hver Enkelt gjense. Det bliver derfor næsten en Umulighed at gjøre alle disse forskjellige Betragtere tilpas, hvis Phantasi som oftest overgaar Virkeligheden.

Men det Billede, Marstrand havde villet male, har han visselig ogsaa malet. Der behøves neppe noget andet Bevis herfor end følgende Ytring, som er berettet mig af en af Halls Venner, i hvem der var en stærk kunstnerisk Aare: efter længe at have betragtet det Portrait udbrød han: "Dersom Hall blev offentligt anklaget for sin Theaterbestyrelse, og Danmark var som det gamle Grækenland, behøvede Anklageren for at faa Hall domfældt kun i Stilhed at medbringe Marstrands Portrait og i rette Øieblik afdække det med det Udbrud: "Se, hvorledes Sorgen har præget dette Ansigt i disse sidste Aar! Og hvis er Skylden?"

Nogen Tid efter kom med Marstrands Samtykke og under hans Tilsyn en stor Lithographi ud, efter Maleriet, og Marstrand sendte mig et Exemplar heraf, ledsaget af medfølgende Linier:

d. 13de Mai 1859.

Kjære Frue!

Jeg har været nødt til af visse Grunde at lade denne Lithografi spadsere ud i Verden, skjøndt jeg finder den en Del forskjellig fra mit Billede, men da selv dette er saa langt fra Originalen bliver Forskjellen imellem hint og dette ikke i den Grad væsentlig at jeg er berettiget til at være den strænge Dommer.

82

Idet jeg stoler paa Deres Øvelse i at slaae af paa Fordringer i det Hele taget, saa haaber jeg at det ikke vil være Dem ubehageligt at modtage dette men see paa det med milde Øine.

Deres hengivne

N. V. Marstrand .

Gjennem Lithographien forsonede det store Publikum sig med Billedet, og mere og mere har i Aarenes Løb dette Marstrandske Maleri vundet Anerkjendelse. Ja, de selv samme Personer, hvis stærke Misbilligelse jeg tydeligt mindes, have nu udtalt en helt modsat Dom. Krinolinen var imidlertid bleven afskaffet, saa den væsentligste Grund til Mishaget var forsvunden.

Jeg satte stor Pris paa Marstrands Venskab for mig, og det var ingen tom Compliment, naar jeg havde sagt til ham, at de ikke faa Timer, jeg tilbragte hos ham, medens Billedet blev malet, have for mig været høist interessante og lærerige; thi Marstrand var ikke blot en udmærket Maler, men en Mand, der havde tænkt over Meget i alle Retninger, og hans Domme om Kunst og Litteratur vare alle sunde, forstandige og originale.

Marstrand havde af Naturen en stor Afsky for al Affectation, Usandhed og Charlataneri. Dette gav ham ofte lige overfor Saadanne, der vare befængte hermed, Præget af kold Tilbagetrukthed, der let kunde gaa over til Vrantenhed og en vis tør satirisk, ironisk tilbagevisende Tone, som Mange let toge for Hovmod. Men alt Sligt forsvandt aldeles lige overfor dem, i hvis Nærhed han i denne Henseende følte sig tryk, og da kunde han paa den elskværdigste Maade give sig hen. Han var en ypperlig Læser, saa vel af æstetiske som af religiøse Skrifter. Disse sidste læste han med en Alvor, der gav ham Stof til mange Betragtninger. Han var af et tungt og melancholsk Temperament; ofte greb Tungsindet ham med en Styrke, han havde ondt ved at komme ud over. Naar da dette tyngede ham altfor stærkt, da tyede han til sine Yndlingsdigtere, den danske Holberg og den spanske Cervantes. Thi Marstrand havde ved Siden af sin alvorlige, tungsindige Natur stor

Sans for det Comiske. Hos Holberg hentede han da ofte et styrkende, befriende Bad, hvis Resultat var de herlige Holbergske Billeder, vi have fra hans Haand. Ubegribelig var den Rigdom, hvormed han udkastede den ene Composition efter den anden over de Holbergske Figurer. Dette Stof var for ham saa rigt, at det syntes ingen Ende at kunne tage. Hans udførte Malerier heraf kjende vel de Fleste, men dette Mylr af smaa og store Tegninger, snart af en enkelt af Figurerne, snart af Grupperinger, kjendes og skattes vistnok kun tilfulde af de egentlige Kunstnere og Kunstvenner.

Jeg talte engang med hans intime Ven, Landskabsmaleren Skovgaard, om denne Marstrands Rigdom i Compositionen. „Ja,“ sagde Skovgaard, „det er vidunderligt! Naar man om Mandagen har set et af disse fortrinlige Holbergske Udkast, hvor alle Figurerne, saa eiendommelige og characteristiske, ere ordnede, og man om Tirsdagen ønsker atter at betragte Billedet, da overraskes man ved, at alle Figurerne i Mellemtiden have reist sig fra deres tidligere Pladser og antaget nye Stillinger i Rummet, og Øiet møder forbauset et nyt Billede, helt forskjelligt fra det forrige, og man veed ikke, hvilket man skal foretrække.“ Jeg selv havde ofte erfaret dette, saa jeg fandt Skovgaards Ytring slaaende.

Marstrand morede sig ofte med, naar han om Vinteraftenerne sad ene i Hjemmet med Hustru og Børn, at henkaste Pennetegninger af forskjellig Art, deriblandt ikke faa Karikaturtegninger af bekjendte, feterede Personer, hvori laa en dræbende Satire. Han viste mig en Dag med en polisk Mine en saadan Pennetegning og sagde: „Kjender De disse Tre?“ Jeg brast i Latter, thi jeg kjendte dem kun altfor godt. Jeg skal modstaa Fristelsen til at nævne, hvem der fremstilledes i denne mesterlige Tegning; Billedet forestillede en Plads i Byen, hvorpaa der stod et stort Springvand, hvis tre Straaler faldt ned over disse tre af Kjøbenhavnernes feterede Personer. Jeg var ikke et Øieblik i Tvivl om, hvem disse Tre vare, uagtet de svævede som blege Skygger bag Straalebadet, der faldt ned over dem som et fint Slør. Her kunde man citere Verset af „Seer jer i Speil“:

"Ifald de Paagjældende det kunde see,
Gud veed, om de fik Lyst at græde eller lee!"

Marstrand havde en rig Mappes af sine fortrinlige Pennetegninger, som han selv betragtede med elskværdig Beskedenhed, som Noget, der var blevet til som Spøg i ledige Timer. En Dag kom han paa min Spørfordring i mit Hjem for at vise mig Mappens Indhold. Efter ethvert bifaldende Udbrud af mig sagde han i sin godmodige, noget alvorlig-mutte Tone: „Vil De have det?“ - Selv til nogle Smaabørn, der tilfældigt vare tilstede, sagde han, naar de bifaldt en Tegning: „Kan du lide det, saa tag det!“, saa vi følte Alle, at vi maatte holde vore Udbrud tilbage for ikke at synes paatrængende mod den velvillige Giver.

Marstrand havde stor Interesse for Theatret, og aldrig var jeg vissere paa at have grebet det Rette, end naar han bifaldt det. Han dyrkede selv Musiken, var meget musikalsk og elskede især Mozart lidenskabeligt. Skete noget Urigtigt paa dette Gebet, kunde han formeligt komme i Raseri. Herpaa havde jeg et Exempel, da Theatrets nye Opera-Sceneinstructeur, Balletmester Bournonville, paa udenlandsk Viis havde omformet Iscenesættelsen af „Don Juan“, hvor han foruden mangan anden besynderlig Forandring ogsaa 84 iværksatte denne, at lade Commandanten paa sin hvide Hest forsvinde fra Kirkegaarden og saaledes det bekjendte eventyrlige Element bortfalde for at sætte en moderne Commandantstatue, omringet af en Gruppe vaklende Dansebørn som Fodstykke, istedet. Ligeledes befolkede han Don Juans sidste ensomme og forladte Gjæstebud, hvor han kun har sin Tjener hos sig i det rige Palads (hvori der unegteligt ligger en dyb sædelig Betydning), med et adeligt Selskab af Herrer og Damer, om hvilke man ikke veed, hvorfra de komme, og især hvorfor de forsvinde ved Elviras Indtrædelse; thi at et fornemt Selskab i Spanien skulde blive saa forskrækket over at se en Nonne træde ind, er lidet troligt; for ikke at tale om, at de fleste af Don Juans og Leporellos Repliker netop tyde paa, at disse To ere ene i denne natlige Stund. At der i et Sideværrelse spilles af nogle Musikanter til hans ensomme Taffel, vækker ingen Opsigt i Spanien, hvor Musiken hele Natten lyder, snart fra eet Hus, snart fra et andet. Det var ordentlig morsomt at høre, hvorledes alle disse Misgreb satte Marstrand i fuldstændig Forbitrelse. Han udbrød: „I mange Aar har det hørt til en af mine regelmæssige Nydelser at høre Mozarts „Don Juan“ gaa over vor Scene, men nu har han fordærvet mig det Hele ved dette tossede udenlandske Arrangement, der berøver dette glimrende Operasujet alt det Eventyrlige, hvorpaa Mozarts Musik er støttet. Jeg sætter ikke mine Ben mere i Theatret til denne Opera, førend alt dette er gjort om igjen.“

De fleste Menneskers Anskuelse af skjøn Kunst er saa mat, saa overfladisk, af en saa kjølig Natur, at det gjør godt imellem at høre En, der har bestemte Anskuelser og Interesse nok for Sagen til at forfægte disse lige overfor alle dem, der tage imod Alt, hvad de faa, uden at gjøre sig den Uleilighed at betænke, om det er galt eller rigtigt. Denne slappe Ligegyldighed er al Kunsts, ja alle høiere Interessers Død. „Kan det ikke være det samme!“ hører man Folk sige, snart om eet Misgreb, snart om et andet. Javist kan det være det samme - for dem -; men sandelig ikke for den, der optager Kunsten i sin Sjæl som Noget, der hører til den menneskelige Sjæls Forfriskning og Udvikling.

Marstrand havde desværre ikke mange Aar at leve i efter dette Tidspunkt. En tragisk Skjæbne berøvede ham i hans sidste Levetid Brugen af den venstre Haand, og det Tungtsindige, han af Naturen havde i sit Gemyt, forøgedes naturligvis ved den tunge Skjæbne at se Legemet svigte, medens Aanden endnu staar der

frisk og er optaget af nye Ideer og Frembringelser. Dog, han har ikke levet forgjæves, hverken i sin Kunst eller i sin menneskelige Udvikling. Denne sidste har nok baaret ham hen til en Tilværelse, hvor ikke Legemet behersker Aanden, men hvor Aanden føler sig uafhængig af dette. Vi Overlevende ville med Ærbødighed bevare hans Minde og takke ham for, hvad han 85 af sine rige Evner har skjænket os. Hans Værker hænge omkring i vore Huse, vore Slotte, vore Kirker, og naar vi staa foran dem, da vide vi, hvad Marstrand var, og hvad vi skyldte ham.